

Машғулияти 5.

Мавзӯи 5.

Объекти "забони адоват".
Хусусиятҳои ҳифзшуда

Зермавзӯъ

- "Хусусиятҳои ҳифзшаванда" дар меъёрҳои конституция ва қонуни ҷиноятӣ
- Манъақуниҳо аз "забони адоват" аз нуқтаи назари ҳуқуқӣ

Ҳамгирии фанҳо

"Ҳуқуқҳои инсон", "Қонуни байналмилалӣ", "Қонуни конституционӣ", "Қонуни ҷиноятӣ", "Қонуни расона", "Асосҳои рӯзноманигорӣ", "Одоби рӯзноманигор", "Этикаи ВАО", "Асосҳои тафаккури интиқодӣ", "Забони муосири қазоқӣ / қирғизӣ / тоҷикӣ / ўзбекӣ / русӣ" (вобаста ба кишвар), "Рӯзноманигории муноқишавӣ", "Экспертизаи лингвистӣ", "Забоншиносии сиёсӣ", "Шабақаҳои иҷтимоӣ дар қори рӯзноманигор", "Типологияи рӯзноманигории иҷтимоӣ", "Сотсиологияи рӯзноманигорӣ", "Психологияи рӯзноманигорӣ", "Назария ва амалияи иртиботи фарҳангӣ".

Ҳадафҳои машғулият

Когнитивӣ:

- донишҷӯён метавонанд мафҳуми "хусусиятҳои ҳифзшударо" шарҳ диҳанд;
- донишҷӯён метавонанд рӯйхати "хусусиятҳои ҳифзшударо" номбар кунанд;
- донишҷӯён метавонанд дар "забони адоват" "хусусиятҳои ҳифзшуда"-и гурӯҳи иҷтимоиро муайян кунанд.

Иҷтимоӣ-эмотсионалӣ:

- донишҷӯён аҳамияти риояи принсипи баробарӣ ва бидуни таъбизро мефаҳманд;
- донишҷӯён аҳамияти эҳтироми ҳама ҳуқуқу озодиҳои инсонро мефаҳманд;
- донишҷӯён аҳамияти зоҳир кардани таҳаммулпазирӣ ва фаҳмиширо нисбати фарқияти одамон дар баъзе асосҳо дарк мекунанд.

Рафторӣ:

- донишҷӯён қодиранд зухури "забони адоват"-ро дар сухан маҳдуд кунанд.

Вақти гузаронидани машғулият	1 соату 20 дақиқа
Усулҳои гузаронидан	Саволҳои кушод, мувоҳида, муаррифии лексия, кор дар методикаи пешниҳодшуда.
Усулҳои арзёбӣ	Саволҳои назоратӣ.
Мафҳумҳои асосӣ	"Объекти нутқи нафрат", "хусусиятҳои ҳифзшуда", "таъбиз", "стереотипҳо", "та-ассуб".
Сарчашмаҳои зарурӣ	Проектор, экран, ноутбук, сангрезаҳо ё чизҳои дигар, халта ё қуттӣ, маркерҳо, тахта.

Нақшаи машғулият

1. ИБТИДО

Усули гузаронидан.

Омӯзгор донишҷӯёнро ба муҳокимаи саволҳои зерин даъват мекунад:

- Шумо зери мафҳумҳои "нутқи нафрат", "хусусиятҳои ҳифзшуда" чиро мефаҳмед?
- Шумо кадом хусусиятҳои ҳифзшударо медонед?

Оид ба ин саволҳо муҳокимаҳо гузаронида мешаванд.

2. КОР БО ИТТИЛООТ

Усули гузаронидан.

Омӯзгор иттилоотро дар шакли муаррифии PowerPoint дар бораи меъёрҳои қонунгузории миллий (конститутсия, кодекси ҷиноятӣ) ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ (ЭУҲИ, ПБҲШС, Эълонияи принципҳои баробарӣ – Equal Rights Trust), аз ҷумла рӯйхати хусусиятҳои ҳифзшуда ва оид ба масъалаҳои зерин мувоҳида мегузаронад:

1. Рӯйхати хусусиятҳои ҳифзшуда дар меъёрҳои конститутсия ва қонуни ҷиноятӣ кадомҳоянд?
2. Кадом хусусиятҳо номбар нашудаанд?
3. Оё қонунгузории миллий нисбати хусусиятҳое, ки дар рӯйхат номбар нашудаанд, дахл дорад?
4. Оё номгӯи хусусиятҳои ҳифзшуда дар қонунгузории миллий васеъ карда шавад?
5. Кадом хусусиятҳо бештар осебпазиранд ва ҳадафи "забони адоват" мешаванд?

3. АМАЛ НАМО

Усули гузаронидан.

Ба омӯзгор интиҳоби истифодаи яке аз машқҳои пешниҳодшуда дода мешавад.

ВАРИАНТИ 1.

МАШҚИ "ҲАМААШОН ЯКСОНАНД"

Ба ҳар як донишҷӯ як сангча ё ягон ашёи маъмул диҳед ва аз онҳо хоҳиш кунед, ки бо он "дӯсти кунанд", яъне дар ҳақиқат онро мешиносанд. Аз якчанд донишҷӯ талаб кунед, ки "дӯсти" худро ба ҳозирон муаррифӣ кунанд; дар бораи синну сол, ғамгин будан ё шод будан ё чӣ гуна пайдо шудани "ӯ" ҳикоя кунанд. Онҳо метавонанд дар ин мавзӯи иншоӣ кӯтоҳ нависанд. Сипас, ҳамаи ин ашёро ба қуттӣ ё халта андохта омехта кунед. Сипас, онҳоро гузored ва ба донишҷӯён пешниҳод кунед, ки «дӯст»-и худро пайдо кунанд.

Қиёси возеҳро инъикос кунед ва қайд кунед: ҳама гуна гурӯҳҳо дар аввал якхела ба назар мерасанд, аммо вақте ки шумо онҳоро хубтар мешиносад, ҳамаашон гуногун мешаванд: ҳар кадоми онҳо таърихи зиндагии худро доранд, ҳамаи онҳо дӯстони эҳтимоли мебошанд. Ин машқ ба шумо имкон медиҳад, ба хулосае оед, ки барои аз наздиктар шинос шудан бо ин ашё як муддат аз стереотипҳо даст кашидан кофист (масалан: "сангҳо - сард, саҳт ва бетафовут"). Ба ибораи дигар, шумо набояд ҳукмҳои бармаҳал содир кунед.

ВАРИАНТИ 2.

МАШҚИ "ОШКОР КАРДАНИ ФАРҚИЯТҲО"

Аз донишҷӯён даъват намоед, то муайян кунанд, ки кадоме аз ҳукмҳои зерин стереотипҳо мебошанд, ки ғаразноканд ва кадомҳо изҳори ақидаанд:

1. Ман табибонро дӯст медорам, зеро онҳо ҳамеша меҳрубонанд.
2. Ман он чизро дӯст медорам, ки баъзе табибон ба ман меҳрубон ҳастанд.
3. Табибон шахсони меҳрубонанд..

Фикру андешаҳои донишҷӯёнро муҳокима кунед.

Тавсияҳо барои омӯзгор.

Ҷавоби дуруст: №3 - стереотип; №1 - таассуб; №2 - изҳори ақида.

Пас аз муҳокима, қайд кунед, ки ҳар се ҳукм (вақте ки онҳо ба қутти контекстӣ дода мешаванд) арзёбии табибонро на танҳо ҳамчун одамони меҳрубон ва ғамхор, балки ҳамчун одамони номеҳрубон ва ғофил низ душвор месозад. Муҳокима кунед, ки чӣ гуна стереотипҳо, ғаразҳо ва ақидаҳо муносибатро ба одамон ташаккул медиҳанд.

4. ХУЛОСАБАРОӢ

Усули гузаронидан.

Омӯзгор донишҷӯёнро барои чамъбасти натиҷаҳои машғулият даъват мекунад ва аз онҳо хоҳиш мекунад, ки ба се савол қўтоҳ ҷавоб диҳанд:

1. Ман чиро дониستم?
2. Ман чиро омӯхтам?
3. Чӣ гуна ин машқ муфид/бефоида буд?

Шарҳи иттилоот

ОБЪЕКТИ "ЗАБОНИ АДОВАТ". ХУСУСИЯТҲОИ МУҲОФИЗАТШУДА

"Забони адоват" ба одамон, шахсони алоҳида ё гурӯҳҳо мувофиқи хусусиятҳои мувофиқашон равона карда мешавад. Қонуни байналмилалӣ ҳуқуқи инсон қайд мекунад, ки ҳама одамон дар назди қонун баробаранд ва ҳуқуқи ҳимояи қонунро бидуни маҳдудият доранд. Аз ин лиҳоз, ҳама гуна таъбиз бояд тибқи қонун манъ карда шавад ва қонун бояд ба ҳама ашхос ҳимояи баробар ва муассирро аз таъбиз бо ҳар далел: наҷод, ранг, чинс, забон, мазҳаб, ақидаи сиёсӣ ва дигар ақидаҳо, пайдоиши миллӣ ё иҷтимоӣ, вазъи моликият, таваллуд ё дигар ҳолатҳо кафолат диҳад.

Дар кишварҳои, ки ақаллиятҳои этникӣ, динӣ ва забонӣ мавҷуданд, шахсони мансуб ба ин ақаллиятҳоро наметавон аз ҳуқуқи яқҷоя бо дигар аъзои ҳамон гурӯҳ барои истифодаи фарҳанги худ, пайравӣ аз дини худ ва маросимҳои он, инчунин истифодаи забони модарии худ маҳрум кард.

Гузашта аз ин, санадҳои байналмилалӣ ҳуқуқи инсон бо мурури замон ба фоидаи принсипи баробарӣ, дар асоси

фаҳмиши васеътари истилоҳ, ҳам дар хусусиятҳои ҳифзшудаи мустақиман дар созишномаҳо номбаршуда ва ҳам бо асосҳои, ки дар рӯйхатҳои номуайян оварда шудаанд, тафсир карда шуданд. Бисёр давлатҳо дар қонунгузориҳои миллии худ манъи "забони адоват" -ро эътироф мекунанд, хусусиятҳои ҳифзшударо, ки ҷанбаҳои бо ӯҳдадорӣҳои умумичаҳонӣ баробарӣ ва бидуни таъбиз ҳифзшударо инъикос мекунанд, мепазиранд.

Дар санадҳои байналмилалӣ дар соҳаи ҳуқуқи инсон, Конституцияҳои Ҷумҳурии Қирғизистон (аз 27-уми июни соли 2010) ва Ҷумҳурии Қазоқистон, рӯйхати хусусиятҳои ҳифзшуда қасдан кушода гузошта шудааст ва бо ин имкон медиҳад, ки хусусиятҳои иловагӣ тавассути тафсири васеъ ҷорӣ карда шаванд, дар ҳоле ки дар Конституцияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон рӯйхат пӯшида боқӣ мондааст.

**Моддаи 16. Конституцияи
(аз 27-уми июни соли 2010)
Ҷумҳурии Қирғизистон:**

"Ҳеч касро аз рӯи ҷинс, нажод, забон, маъҷубӣ, қавмият, мазҳаб, синну сол, ақидаи сиёсӣ ё дигар ақида, маълумот, пайдоиш, моликият ё вазъи дигар ва дигар ҳолатҳо таъбиз кардан мумкин нест".

**Моддаи 14. Конституцияи
Ҷумҳурии Қазоқистон:**

"Ҳеч кас наметавонад бо назардошти пайдоиш, вазъи иҷтимоӣ, мансабӣ ва амволӣ, ҷинс, нажод, миллат, забон, муносибат ба дин, эътиқод, ҷои истиқомат ва ё бо ягон сабаби дигар ба ягон таъбиз дучор ояд".

**Моддаи 17. Конституцияи
Ҷумҳурии Тоҷикистон:**

"Давлат ҳуқуқ ва озодиҳои ҳар касро новобаста аз миллат, нажод, ҷинс, забон, дин, эътиқоди сиёсӣ, маълумот, вазъи иҷтимоӣ ва моликиятшон кафолат медиҳад".

**Моддаи 18. Конституцияи
Ҷумҳурии Ўзбекистон:**

"Ҳама шахравандони Ҷумҳурии Ўзбекистон баробарҳуқуқӣ ва озодиҳо доранд ва бидуни фарқияти ҷинс, нажод, миллат, забон, дин, пайдоиши иҷтимоӣ, эътиқод, вазъи шахсӣ ва иҷтимоӣ дар назди қонун баробаранд".

Дар қонунҳои ҷиноии чор давлат, моддаҳо оиди таҳрик / барангехтани

адоват / нафрат инчунин рӯйхати маҳдуд ва пӯшидаи хусусиятҳои ҳифзшуда мавҷуданд, ки ҷанбаҳои мансубияти динӣ, нажодӣ, миллий, қавмӣ, маҳалгарой, қабилавӣ ё синфиро нишон медиҳанд (ниг. мавзӯи 3).

Асосҳо барои муҳофизат аз "забони нафрат" бояд ҳамаи хусусиятҳои ҳифзшударо, ки ба муқаррароти умумӣ оид ба таъбиз дар қонуни байналмилалии ҳуқуқи инсон дохил карда шудаанд, дар бар гиранд, гарчанде ки ин равиш баъзан зери шубҳа қарор гирифтааст.

Аз сабаби набудани таърифи аз ҷониби ҳама қабулшуда, уҳдадорӣ, ки маҳдудияти баъзе шаклҳои "забони нафрат"-ро иҷозат медиҳанд ё талаб мекунанд, аз созишномаҳои гуногуни байналмилалӣ қисм ба қисм тартиб дода мешаванд.

Ин вазифаро душвор мекунанд, зеро на ҳама шартномаҳои марбут ба масъалаи таъбиз аз давлатҳо талаб мекунанд, ки "забони адоват" -ро манъ кунанд. Гузашта аз ин, ҳатто дар қарордодҳо, ки манъкуниро талаб мекунанд, рӯйхати хусусиятҳои ҳифзшуда аксар вақт танг ва бодикқат навишта шудааст. Инро бо ду шарҳ кушодан мумкин аст.

- 1) Манъи "забони нафрат" аксар вақт дар воқуниш ба поймолкунии ҳуқуқи инсон васеъ ё доимӣ таҳия карда мешаванд, ки дар он "забони нафрат" омили иллатнок доништа мешавад. Ин манъкуниҳо ҳолатҳои ро, ки ба онҳо муносибат мекунанд, инъикос мекунанд ва инчунин метавонанд бо таассуби дар он замон мавҷудбудаи ҷомеа маҳдуд карда шаванд.
- 2) Талабот оид ба манъи "забони

нафрат" дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалӣ ҳамеша баҳсбарангез буданд, зеро баъзе давлатҳо ба чунин уҳдадорӣҳои васеъ баъзан аз рӯи эътиқод, ки озодии баёнро беасос маҳдуд мекунанд, муҳолифат мекунанд.

- пайдоиш;
- эътиқоди сиёсӣ ва дигар;
- таваллуд;
- мақоми муҳоҷир ё гуреза.

Қисми пайвандӣ аз абзорҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ва минтақай, ки бо ҳам омезиш доранд, дар рӯйкардҳо ба шаклҳои мухталифи «забони адоват» дар қонуни миллӣ дучори тафовут мешавад, аз ҷумла дар робита бо вижаги ҳифзшуда.

Истифодаи ҳуқуқҳои инсон набояд бо риояи ғайриқонунии формалистӣ ба забони аслии ягон ҳуҷҷати байналмилалӣ ва ҳатто ниятҳои муаллифони он маҳдуд карда шавад, агар чунин тафсири бидуни зарурат ба танг шудани амалисозии ҳуқуқҳо оварда расонад.

Дар ҳолате, ки кафолатҳои басандаи озодии баён мавҷуданд, муқаррарот дар бораи "забони нафрат" ба қадри имкон доираи васеи "хусусиятҳои ҳифзшуда"-ро дар бар мегиранд. Хусусиятҳои ҳифзшуда бояд инҳоро дар бар гиранд, вале бо ин маҳдуд намешаванд:

- нажод;
- қавмият;
- миллат;
- синну сол;
- забон;
- дин;
- ҷинс;
- маъҷубӣ;
- ранги пӯст;
- тамоюли ҷинсӣ;
- ҳувияти ҷинсиятӣ ва байни ҷинсиятӣ;

Рӯйхати манбаъҳо

1. Эъломияи умумии ҳуқуқи инсон. Бо Қарори 217 А (III) Ассамблеяи Генералии СММ аз 10-уми декабри соли 1948 қабул шудааст.
2. Паймони байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ. Бо қарори 2200 А (XX) Ассамблеяи Генералӣ аз 16-уми декабри соли 1966 қабул шудааст.
3. Тавзеҳи "забони адоват": Дастури амалӣ, соли 2015, МОДДАИ ARTICLE 19 — Free Word Centre 60 Farringdon Road London, EC1R 3GA United Kingdom.
4. Эъломияи Принципҳои Баробарӣ. - Equal Rights Trust, Лондон, Бритониё, 3-5-уми апрели 2008.
5. Ҳуқуқи инсон / Алифбо аз таълими ҳуқуқи инсон. - Нашри СММ/HR/PUB/DECADE/2003/1/ Женева, майи соли 2003.